

Ольга КРОВИЦЬКА:

Леся Ставицька. *Короткий словник жаргонної лексики української мови.*

Київ: Критика, 2003. 336 с.

Жаргон – це частина реального мовного середовища. Він існує у різних мовних ситуаціях. Ним користуються найрізноманітніші соціальні, професійні, вікові та інші групи. Його можна почути по всіх усюдах – на вулиці, в трамваї, в студентській авдиторії, в офісі, на військовому полігоні, на пляжі, в крамниці, на засіданнях у парламенті ... На думку мовця, жаргонізм інколи дуже доречний, а то й необхідний саме для точності вислову або ж підкреслення власної позиції у тій чи іншій комунікативній ситуації. Щойно від 90-х рр. минулого століття в українському словникарстві з'являються окремі праці, в яких лексикографічно опрацьовуються сучасні жаргонні слова та словосполучення, наприклад, “Перший словник українського молодіжного сленгу” (укладач – Світлана Пиркало; Київ, 1999), “Словник жаргону злочинців” (упорядник – О.І. Поповченко; Київ, 1996) та ін. На перший погляд, жаргонна лексика – це, передусім, запозичення з російської мови, але при детальному розгляді можна помітити, що її структура складніша – це і рідкісні слова, і професіоналізми, і діалектизми, і архаїзми, і, звичайно, запозичення. Ці та інші аспекти функціональної характеристики сучасної жаргонної лексики можна виявити, ознайомившись із джерельним матеріалом нової праці – “Короткого словника жаргонної лексики української мови”, який уклала доктор філологічних наук Леся Ставицька. Рецензований словник складається з таких підрозділів: “Українська мова без прикрас” (с. 9–18), “Інструктивні матеріали” (с. 19–24), “Список скорочень” (с. 25–26), “Короткий словник жаргонної лексики української мови” (с. 27–310), “Покажчик синонімів” (с. 311–322) і “Бібліографія” (с. 323–334).

Видання побудоване за принципами класичної лексикографії із залученням матеріалів словників, наукових статей, авторефератів, монографій, теле- та радіопередач, пісенних текстів, власних записів усного мовлення. До реєстру словника авторка включила 3200 слів з мовлення автомобілістів, військовиків, бізнесменів, вчителів, гірників, журналістів, представників сексуальних меншин, торговців, інтелігентів, картярів, комп'ютерників, програмістів, міліціонерів, моряків, наркоманів, політиків, студентів, письменників, спортсменів та ін.

Добір різнохарактерних джерел зумовив і структуру словникових статей. Серед них є такі, що мають ілюстративний матеріал, інші ж не мають його. Очевидно, що тлумачення значення реєстрового слова чіткіше і прозоріше виявляється якраз у першому випадку.

Перегляд корпусу реєстрових слів дозволяє стверджувати, що саме поняття **жаргон** трактується досить розлого. У реєстрі подано і фамільярні слова, і пестливі, і жартівливі, і стилістично нейтральні (наприклад, *наплечник, сервус, па-па, чисто, тичинка, маг, класний, фазенда* та ін.), що вказує на широку палітру жаргонної лексики, яка, займаючи периферійне місце у системі літературної мови, насправді надзвичайно інтенсивно проникає в усне мовлення (і письмове – також), захоплюючи дедалі більше мовного простору. Зрештою, у Словнику це досить добре відображено. Теоретичні ж аспекти опрацювання цієї теми – справа майбутнього.

Усі заголовні слова подано в алфавітному порядку; якщо ж реєстрове слово має фонетичні та граматичні варіанти, то вони фіксуються в одній словниковій статті.

Жаргони-омоніми засвідчені в окремих словникових статтях, наприклад, *віз¹*, *віз²*, *зуба¹*, *зуба²*, *качка¹*, *качка²*, *трава¹*, *трава²* та ін.

Після реєстрового слова наводяться деякі граматичні позначки. При відмінюваних частинах мови маркується частиномовна належність слова, особливості його відмінювання або дієвідмінювання, далі вказується соціальна стратифікація жаргонізму, його експресивна характеристика та, принагідно, територія розповсюдження.

Основну увагу у тлумачному словнику автор звертає, насамперед, на тлумачення реєстрового слова. Як зазначено в інструктивних матеріалах, “при тлумаченні слів максимально використовувалися дані наявних лексикографічних джерел (найповніші російськомовні словники, україномовна лексикографічна база, міні-словники у газетно-журнальній періодиці)” (див. с. 21). Переглядаючи матеріал рецензованого словника саме з цього боку, можна з упевненістю сказати, що в цілому значення викладено правильно. Певні зауваження виникають насамперед до лексикографічного опрацювання багатозначних жаргонізмів. Як відомо, у словникарській практиці розкриття семантичної структури слова належить до складних проблем, однак у кожному тлумачному словнику вона розв’язується відповідно до кількісної та якісної характеристики джерельного матеріалу і кваліфікації укладачів. Отож під час окреслення ієрархії значень необхідно врахувати, на нашу думку, ступінь активності, сферу вживання та зону розповсюдження жаргонізму, наявність смислових зв’язків між окремими значеннями та їхніми відтінками, а також не забувати про лексикографічний досвід та мовну інтуїцію.

Семантична характеристика жаргонізмів, подана у словнику, не викликає особливих застережень. Хоча трапляються випадки, коли, на нашу думку, можна по-іншому розглядати структуру багатозначного жаргонізму. Наприклад, іменник *бич* функціонує у трьох значеннях: 1. Волоцюга. 2. Колишній інтелігент. 3. Особа без постійного місця проживання (с. 46). Вважаємо, варто було б поміняти місцями друге і третє значення, оскільки перше перебуває у ближчих смислових зв’язках з третім значенням, ніж з другим. Порівняй: волоцюга “1. Бездомна людина, яка не працює, а живе з крадіжок, жебрацтва і т.ін., постійно змінюючи місце перебування; бродяга, пройдисвіт” (СУМ I, 733). У словниковій статті *кайф* також необхідно поміняти місцями третє й четверте значення, тобто дати спочатку “наркотики, наркотичні речовини”, а потім – “стан наркотичної ейфорії” (с. 131) та ін.

Лексична однорідність зумовлює наявність кількох типів тлумачень: 1) літературним еквівалентом (переважно для однозначних жаргонізмів); 2) синонімом або синонімічною парою; 3) описовим словосполученням. У деяких словникових статтях ці типи тлумачення переплітаються. Застосування їх у рецензованому словнику цілком слушне. Натомість певну невідповідність (передусім, граматичну) спостерігаємо стосовно тлумачень поодиноких жаргонізмів – дісприкметників, прикметників, дієслів і прислівників. Наприклад, у словникових статтях *вгашений* (с. 65), *вмазаний* (с. 75) фіксується однотипне тлумачення “У стані алкогольного сп’яніння”, хоча можна було б подати “*який перебуває ...*”, оскільки порушується один з принципів тлумачного словника: слова тієї самої граматичної категорії пояснюються по змозі однотипно. Подібне явище зауважуємо у словникових статтях *вивалитися* (с. 67), *відморожено* (с. 71) та ін.

Ще однією складною лексикографічною проблемою є подання та тлумачення фразеологічної одиниці. На нашу думку, в “Короткому словнику жаргонної лексики української мови” це питання розв’язано компетентно. Фразеологізм подається під

значенням першого компонента – іменника, у разі його відсутності – за іншою частиною мови. Якщо ж фразеологізм не пов'язаний із будь-яким значенням реєстрового слова, він фіксується окремо, наприкінці словникової статті. Порушення цього принципу виявляємо зокрема під час розгляду словникової статті *бікса* (с. 47). Під першим значенням зареєстровано чотири стійкі словосполучення: банова (майданна) бікса, малювати біксу, оформити біксу, шоферська бікса, хоча друга і третя словосполучення стосуються відтінка другого значення (с. 47), тому їх необхідно перенести під друге значення.

Після короткого словника жаргонізмів уміщено покажчик синонімів-жаргонізмів, який, на нашу думку, є готовим додатковим матеріалом для проведення лексикологічного аналізу сучасного жаргонного лексикону.

Звичайно, висловлені застереження і зауваження аж ніяк не заперечують того, що рецензована праця Лесі Ставицької потрібна для українського мовознавства, насамперед, для розширення пізнавальної бази реального мовного середовища, для глибшого опрацювання складних проблем української лексикології, комунікативної лінгвістики, психо- та соціолінгвістики, для стимулювання нових досліджень у галузі жаргонології.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2004

Прийнята до друку 27.12.2004